

De analyse van heen ten opzichte van preposities en postposities in het Nederlands

Charlie Claessen

Eindwerkstuk BA Taalwetenschap

juni 2009

Begeleider: Dr. Joost Zwarts

Abstract

Het Nederlands heeft preposities en postposities. Een prepositiefraze kan aangevuld worden met het woordje *heen*. Je kunt dus onderscheid maken tussen drie soorten PPs: prePPs, postPPs en heenPPs. HeenPPs kunnen niet met alle voorzetsels gevormd worden, ik gebruik *over* en *door*, die in alle drie de soorten PPs gebruikt kunnen worden.

PrePPs en postPPs zijn op verschillende gebieden duidelijk te onderscheiden, over heenPPs is nog niet veel gezegd. Mijn doel was om ook duidelijkheid te scheppen voor heenPPs. HeenPPs delen kenmerken met zowel prePPs als postPPs; ze gedragen zich in sommige gevallen hetzelfde als prePPs en in andere gevallen als postPPs. Ook zijn er situaties te bedenken waar de heenPP de enige mogelijke PP is. Hier heb ik gekeken wat er voor zorgde dat de prePP en de postPP ongrammaticaal zijn. De prePP wordt gebruikt voor een stereotype betekenis; in sommige gevallen is er meer nodig dan deze standaard-betekenis en kan de prePP niet gebruikt worden. Ook kan het zijn dat de heenPP gebruikt wordt om een quasi-pad te creëren, een prePP alleen is hiervoor niet genoeg. Een postPP heeft een echte beweging nodig, niet alleen de suggestie van een beweging. Een postPP wordt dus uitgesloten bij werkwoorden die geen beweging aanduiden. Een heenPP heeft geen echte beweging nodig, maar moet wel een pad beschrijven.

1. Introductie

In de literatuur is al veel gezegd over preposities en prepositiefrazen. In het Nederlands kan een naamwoordsgroep een prepositie of een postpositie hebben. Het gebruik van een van beiden kan een (soms subtiel) betekenisverschil opleveren. Over het onderscheid tussen prepositiefrazen en postpositiefrazen is al veel gezegd. Ik beschouw voornamelijk Helmantel (1997) en Beliën (2008).

Een interessant punt is het woordje *heen*. *Heen* in combinatie met een prepositiefraze zou namelijk nog een andere betekenis moeten krijgen dan de hierboven genoemde frazen. In de literatuur is hier nog niet veel over gezegd; mijn doel is om uit te zoeken wat *heen* toevoegt in simpele adpositiefrazen, in vergelijking met prepositiefrazen en postpositiefrazen.

Hieronder zal ik in sectie 2 eerst meer uitleg geven over pre- en postpositiefrazen in het Nederlands, en bespreek ik aannames die onder andere Helmantel (1997) en Beliën (2008) hebben gedaan. Hierna introduceer ik *heen* in sectie 3. Ik bespreek met welke adposities *heen* samen kan gaan, en hoe de drie soorten adpositiefrazen zich onderling zouden kunnen verhouden. In sectie 4 bespreek ik het gedrag van de adpositiefrazen door onder andere de aannames over pre- en postpositiefrazen te testen op alle drie de soorten adpositiefrazen. In sectie 5 bespreek ik gevallen waar *heen* zich anders gedraagt dan zowel prepositiefrazen als postpositiefrazen. Uiteindelijk vorm ik een conclusie over het gedrag van *heen* ten opzichte van pre- en postpositiefrazen in sectie 6. Tot slot geef ik nog een aantal suggesties voor verder onderzoek naar *heen* in sectie 7.

2. PrePPs en postPPs

2.1 Preposities en postposities

In het Nederlands kunnen prepositiefrazen, oftewel PPs, op verschillende manieren voorkomen. Het Nederlands heeft pre- en postposities: in een PP kan de adpositie P zowel voor als na de NP komen.

- (1) a. [_{PP} P NP] (prepositiefraze - prePP)
b. [_{PP} NP P] (postpositiefraze - postPP)
- (2) a. [_{PP} [_P door] [_{NP} de kamer]] (prePP)
b. [_{PP} [_{NP} de kamer] [_P door]] (postPP)

Het Nederlands kent dus twee soorten PPs: PPs met een prepositie, oftewel prePPs, en PPs met een postpositie, oftewel postPPs (Helmantel 1997).¹ In de literatuur zijn deze twee al veelvuldig besproken (Helmantel 1997, Beliën 2008 en vele anderen). PrePPs zijn frequenter dan postPPs, daarom wordt aangenomen dat prePPs de 'default' PPs zijn, en voorkomen bij bijvoorbeeld stereotype gebruik. De aanname is dat prePPs de enige PPs zijn die gebruikt kunnen worden bij stereotype gebruik.

2.2 Theorieën

Helmantel (1997) maakt onderscheid in het gebruik van PPs. Een PP is locatief of directioneel. Een locatieve PP duidt een locatie aan, een directionele PP duidt een beweging aan.

- (3) a. Jan loopt in het bos. (locatief)
b. Jan loopt het bos in. (directioneel)

Een eerste aanname is dat postPPs altijd directioneel zijn (Helmantel 1997). Een postPP komt bijna altijd voor met een bewegingswerkwoord. Helmantel duidt bewegingswerkwoorden aan als " V_{move} ". Omdat een postPP altijd directioneel is, komt deze meestal voor met een werkwoord dat een beweging aanduidt. Maar, dit is niet noodzakelijk: een postPP kan ook voorkomen met een semantisch 'leeg' werkwoord, zoals *zijn*. Dit werkwoord voegt geen extra, eigen betekenis toe aan de betekenis van een zin. Een statisch, locatief werkwoord (het tegenovergestelde van een bewegingswerkwoord) kan niet voorkomen in combinatie met een postPP. Het werkwoord *zijn* is dan weer de uitzondering: in (4) hieronder wordt dit werkwoord ook statisch gebruikt, maar kan daar wel samen met een postPP.

- (4) a. Jan loopt het bos in. (V_{move})
b. Jan is het bos in. (semantisch leeg)
c. *Jan zit het bos in. (statisch)

¹ Ik gebruik Helmantels notatie. Beliën (2008) maakt onderscheid tussen Particle Constructions (ParCs) en Preposition Constructions (PreCs). Hierbij zijn ParCs vergelijkbaar met PostPPs en PreCs vergelijkbaar met PrePPs.

Een postPP kan toch met een niet-bewegingswerkwoord voorkomen, omdat deze nog wel een pad kan beschrijven, en dus een quasi-beweging weergeeft. Dit is het geval bij (4b) hierboven.

PrePPs onderscheiden zich van postPPs in de zin dat prePPs wél met statische werkwoorden voor kunnen komen. Ook combinaties van een prePP en een V_{move} of het werkwoord *zijn* is mogelijk:

- (5) a. Jan loopt in het bos. (V_{move})
- b. Jan is in het bos. (semantisch leeg)
- c. Jan zit in het bos. (statisch)

Zoals hierboven al in (3) is gezegd duidt een V_{move} in combinatie met een prePP iets anders aan dan een V_{move} in combinatie met een postPP. Ook een minimaal paar met een semantisch leeg werkwoord krijgt een andere betekenis met een prePP dan met een postPP.

- (6) a. Jan is in de tuin. (prePP, locatief)
- b. Jan is de tuin in. (postPP, directioneel)

In (6) hierboven geeft de prePP de locatie van Jan, de postPP laat zien dat Jan een bepaalde richting opgegaan is, dat Jan een pad heeft afgelegd om in de tuin te komen. De postPP is dus directioneel.

Helmantel heeft als tweede aanname dat prePPs vaak locatief zijn. Dit betekent niet dat ze niet in combinatie met een V_{move} voor kunnen komen, zoals in (5a) te zien is. Den Dikken (2006) en Helmantel (1997) zeggen dat niet alle prePPs locatief zijn, maar dat alle locatieve frasen prePPs zijn. Den Dikken (2006) stelt verder dat het omgekeerde van Helmantels eerste aanname niet waar is: een directionele frase hoeft niet altijd met een postPP voor te komen, zoals te zien is in (7).

- (7) Jan springt in de sloot. (prePP, locatief/directioneel)

Het voorbeeld in (7) is ambigu: Jan kan (vanaf de kant) de sloot in springen, of Jan springt (op en neer) terwijl hij in de sloot is. Het Engels heeft voor deze ambiguïteit twee verschillende adposities: *inside* en *into*. Daar is het verschil tussen de locatieve en directionele PP lexicaal. Aangezien het Nederlands voor twee lezingen dezelfde prepositie heeft, is het betekenisverschil hier structureel.

In het Nederlands is het onderscheid locatief-directioneel goed te zien in de voltooid tegenwoordige tijd. Wanneer het hulpwerkwoord *hebben* gebruikt wordt is er sprake van een locatieve frase, wanneer het hulpwerkwoord *zijn* gebruikt wordt is er sprake van een directionele frase. Het ambigue

voorbeeld (7) is hieronder herhaald in de voltooid tegenwoordige tijd. Nu is duidelijk het verschil tussen de twee lezingen te zien.

- (8) a. Jan *heeft* in de sloot gesprongen. (prePP, locatief)
b. Jan *is* in de sloot gesprongen. (prePP, directioneel)

Een ander veelgemaakt onderscheid tussen prePPs en postPPs is het verschil telisch-atelisch.² Een telische PP is een PP waarbij een actie of gebeurtenis is afgerond, bij een atelische PP is de actie of gebeurtenis nog bezig.

- (9) a. Jan liep door het water. (prePP, atelisch)
b. Jan liep het water door. (postPP, telisch)

PrePPs zijn meestal atelisch, postPPs zijn meestal telisch. In het voorbeeld hierboven zie je een atelische prePP en een telische postPP. In de prePP is Jan bezig met door het water lopen; de handeling is nog niet afgelopen, de prePP is atelisch. De postPP laat zien dat Jan (een afgebakend deel van) het water door heeft gelopen; de meest natuurlijke lezing van de postPP is die, die het pad beschrijft dat Jan heeft afgelegd om het water te doorkruisen. De postPP laat een afgeronde handeling zien en is dus telisch. Voor beide PPs geldt dat deze telisch-atelisch typering niet bindend is: een prePP kan ook een telische situatie weergeven, en een postPP kan een atelische situatie weergeven.

- (10) a. Jan sprong *in_{dir}* de sloot. (prePP, telisch)
b. Jan sprong de sloot *in_{dir}*. (postPP, telisch)
- (11) a. Jan loopt langs het huis. (prePP, atelisch)
b. Jan loopt het huis langs. (postPP, atelisch)

De telische voorbeelden hierboven laten beiden de overgang [*niet in de sloot*] --> [*in de sloot*] zien. Zowel de prePP als de postPP geeft de beweging waarbij Jan 'into' de sloot springt. De adpositie *langs* kan alleen atelisch gebruikt worden (Zwarts 2005b). Vaak is deze niet te combineren met een postPP, maar in sommige situaties kan het dus wel. *Langs* heeft geen duidelijke afbakening van het pad dat de adpositie beschrijft, waar *over*, *door* en *in* dit wel hebben.

2.3 PrePPs en postPPs: conclusies

Ik betrek in mijn onderzoek alleen PPs met *over* en *door* (hier meer over in paragraaf 3.2). De observaties hierboven heb ik samengenomen tot onderstaande standpunten, die in ieder geval opgaan voor PPs met *over* en *door*, maar misschien niet voor PPs met andere adposities.

² in sectie 4 wordt verder uitgelegd hoe je kan testen of een frase telisch of atelisch is.

- Forall x (postPP (x) --> directioneel (x))
maar:
 $\neg (\text{Forall } x (\text{directioneel } (x) \text{ --> postPP } (x)))$
- Forall x (locatief (x) --> prePP (x))
dus:
 $\text{Forall } x (\neg \text{prePP } (x) \text{ --> } \neg \text{locatief } (x))$
- prePPs zijn meestal atelisch, postPPs zijn meestal telisch

In sectie 3 introduceer ik heenPPs en introduceer ik de adposities waar *heen* goed mee combineert, en vorm ik een hypothese over hoe heenPPs zich gedragen ten opzichte van prePPs en postPPs.

3. Heen

3.1 HeenPPs

In het Nederlands kan *heen* achter een prepositiefraze (prePP) gezet worden om zo een heenPP te vormen.

(12) [PP [P NP] *heen*] (heenPP)

Nu kun je niet twee, maar drie soorten PPs onderscheiden, zoals te zien is in (13).

- (13) a. Jan loopt door het bos. (prePP)
b. Jan loopt het bos door. (postPP)
c. Jan loopt door het bos heen. (heenPP)

Heen kan echter niet aan alle PPs toegevoegd worden. Van het voorbeeld (3) uit sectie 2.2 hierboven kan niet ook een heenPP gemaakt worden:

(14) *Jan loopt in het bos heen. (heenPP)

3.2 Over en door

Heen is een bijzonder geval: niet alle voorzetsels zijn bruikbaar om heenPPs te maken. Sommige voorzetsels zijn gekenmerkt door telisch gebruik, anderen door atelisch gebruik. Een derde groep kan zowel telisch als atelisch gebruikt worden. Aangezien ik geïnteresseerd ben in zowel prePPs als postPPs, wil ik adposities gebruiken die zowel telisch als atelisch gebruikt kunnen worden. In de tabel hieronder geef ik een aantal voorbeelden van strikt telische voorzetsels, strikt atelische voorzetsels, en voorzetsels die zowel telisch als atelisch gebruikt kunnen worden.

telisch	atelisch	telisch en atelisch
naar	langs	over
in	richting	door
uit		om

Tabel 1: Classificatie van adposities in het Nederlands

Van de set adposities die zowel telisch als atelisch gebruikt kunnen worden, zijn er twee die het gebruik van *heen* het meest en makkelijkst toestaan: *over* en *door*.

3.3 Drie soorten PPs

Tussen de drie soorten PPs – prePPs, postPPs en heenPPs – bestaat een (al dan niet subtiel) betekenisverschil. Door een heenPP te gebruiken suggereer je in ieder geval dat je niet de betekenis van de pre- of postPP wilt uitdrukken.

PrePPs en postPPs zijn al veelvuldig besproken in de literatuur (Helmantel 1997, Beliën 2008 en vele anderen), maar over heenPPs is nog niet veel

gezegd. De centrale vraag rond heenPPs is in welk opzicht de betekenis van heenPPs overeenkomt met die van prePPs en postPPs. Op dit moment spreek ik hier nog geen hypothesen over uit, hiervoor verwijst ik naar sectie 3.4 en verder.

3.4 Gedrag van de drie soorten PPs

Er zijn duidelijke verschillen tussen prePPs en postPPs, en er zijn makkelijk voorbeelden te vinden die deze verschillen illustreren. De betekenis van heenPPs is echter niet zo makkelijk vast te stellen. Aan de ene kant moet gekeken worden naar de verschillen en overeenkomsten van prePPs en heenPPs, aan de andere kant moet gekeken worden naar de verschillen en overeenkomsten van postPPs en heenPPs. Qua verwachtingen hierbij kun je beide kanten op: aan de ene kant verwacht ik dat heenPPs zich als prePPs gedragen (zie sectie 3.4.1), aan de andere kant verwacht ik dat heenPPs zich als postPPs gedragen (zie sectie 3.4.2). Waarschijnlijk zijn beide verwachtingen met elkaar verweven - dat heenPPs aan de ene kant gelinkt zijn aan prePPs en aan de andere kant aan postPPs (zie sectie 3.4.3).

3.4.1 intern gedrag: heenPP als prePP

Je zou een heenPP kunnen beschouwen als een prePP waaraan het woordje *heen* als extra postpositie is toegevoegd, zoals hierboven al te zien was in (12), en nog eens geïllustreerd wordt in figuur 1.

figuur 1: structuur van een prePP en een heenPP

Een eerste hypothese is dat een heenPP zich intern hetzelfde gedraagt als een prePP, aangezien het interne gedrag van de prePP nog steeds bestaat in de heenPP.

Hypothese 1: een heenPP gedraagt zich hetzelfde als een prePP

Dit is te zien in situaties waar er sprake is van een statisch, locatief werkwoord, zoals in het voorbeeld hieronder.

- (15) a. Emma staat over het krukje gebogen. (prePP)
 b. *Emma staat het krukje over gebogen. (postPP)
 c. Emma staat over het krukje heen gebogen. (heenPP)

Zoals hierboven al gezegd gaan statische werkwoorden zoals *staan* wel samen met prePPs, maar niet met postPPs. Het voorbeeld (15) hierboven

laat zien dat statische werkwoorden ook samengaan met heenPPs: de prePP en heenPP zijn grammaticaal, de postPP is ongrammaticaal.

3.4.2 extern gedrag: heenPP als postPP

Een andere kijk op heenPPs is dat je ze samen neemt met postPPs. De standaardassumptie is: als een PP een postpositie heeft, gedraagt deze zich als een directionele PP. In 3.4.1 hierboven is al gezegd dat *heen* zich aan een prePP hecht als een postpositie, wat te zien is in figuur 2 hieronder.

figuur 2: structuur van een postPP en een heenPP

Een tweede hypothese is dus dat heenPPs zich hetzelfde gedragen als postPPs.

Hypothese 2: een heenPP gedraagt zich hetzelfde als een postPP

Dit is te zien bij het gebruik van een tijdsmodificeerder die alleen met telische frasen samengaat, zoals in het voorbeeld hieronder.

- (16) a. ?Jan liep in een uur door het bos. (prePP)
 b. Jan liep in een uur het bos door. (postPP)
 c. Jan liep in een uur door het bos heen. (heenPP)

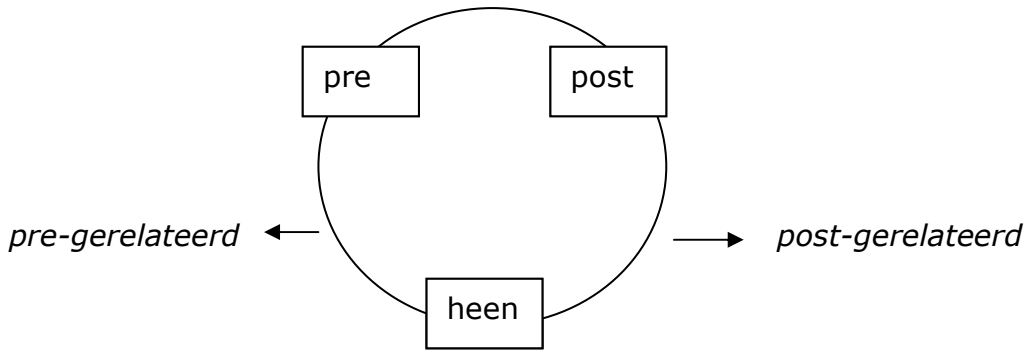
Door toevoeging van *in een uur* is de prePP ten minste minder grammaticaal, terwijl de postPP en heenPP nog wel compleet grammaticaal zijn. De tijdsmodificeerder zorgt er voor dat alleen nog een telische lezing mogelijk is. Meer over teliciteit volgt in paragraaf 4.1.

3.4.3 prePP-heenPP-postPP

Zoals beschreven in de twee paragrafen hierboven is het duidelijk dat heenPPs kenmerken delen met zowel prePPs als postPPs. Hypothese 1 en hypothese 2 zijn tegenstrijdig: een heenPP kan zich niet én (compleet) hetzelfde gedragen als een prePP, én (compleet) hetzelfde gedragen als een postPP. In sectie 3.4.2 is een voorbeeld genoemd dat hypothese 1 tegenspreekt, en in sectie 3.4.1 is een voorbeeld genoemd dat hypothese 2 tegenspreekt. Het is duidelijk dat heenPPs zowel pre-gerelateerde als post-gerelateerde eigenschappen hebben: een heenPP heeft een *prepositie*, namelijk dezelfde als een prePP, maar een heenPP heeft ook een *postpositie*, namelijk *heen*. Daarom verwerp ik hypothese 1 en hypothese 2, en kom ik tot een nieuwe, derde hypothese:

Hypothese 3: een heenPP deelt kenmerken met zowel prePPs als postPPs

In het geval van hypothese 3 zou je verbanden kunnen leggen zoals geschetst in figuur 2 hieronder.

figuur 2: verbanden tussen prePP, postPP en heenPP

Een heenPP deelt pre-gerelateerde kenmerken met prePPs en post-gerelateerde kenmerken met postPPs.

Ik zal proberen uit te zoeken op welke punten heenPPs kenmerken delen met prePPs, en op welke punten heenPPs kenmerken delen met postPPs. In de volgende sectie zal ik door middel van een aantal testjes proberen een duidelijker onderscheid te creëren.

4. Het gedrag van *heenPPs* ten opzichte van *pre-* en *postPPs*

Zoals in sectie 2 al vermeld is, wordt in de literatuur (Helmantel 1997, Beliën 2008) op verschillende manieren onderscheid gemaakt tussen *prePP* en *postPPs*. Allereerst is er het onderscheid locatief-directioneel: locatieve frasen kunnen alleen met *prePPs* samen; alle *postPPs* zijn directioneel. Daarnaast is ook het onderscheid telisch-atelisch gemaakt: *prePPs* zijn meestal atelisch, *postPPs* zijn meestal telisch. De vraag is nu hoe *heen* in dit plaatje past. Door middel van een aantal testjes zal ik kijken hoe *heen* zich gedraagt in verschillende situaties in vergelijking met *prePPs* en *postPPs*.

4.1 Test: *teliciteit*

In paragraaf 2.2 is al gezegd dat er onderscheid gemaakt kan worden tussen telische en atelische *PPs*. Telische *PPs* beschrijven een handeling die al is afgerond, atelische *PPs* beschrijven een handeling die nog bezig is. *PrePPs* met *over* of *door* zijn meestal atelisch, *postPPs* met *over* of *door* zijn meestal telisch. *PPs* kunnen op twee manieren gemodificeerd worden: op basis van tijd en op basis van lengte. Het lijkt er op dat tijdsmodificeerders zoals *een uur (lang)* het werkwoord *V* modifieren, terwijl plaatsmodificeerders zoals *2 kilometer* het voorzetsel *P* modifieren.

- (17) a. Emma liep een uur (lang) door het bos. (tijd, V-modificerend)
b. Emma liep 2 kilometer door het bos. (plaats, P-modificerend)

Het voorbeeld in (17a) laat zien dat Emma een uur **lang** door het bos loopt; het voorbeeld in (17b) laat zien dat Emma niet 2 kilometer *lang* door het bos loopt, maar 2 kilometer **ver**.

4.1.1. *Tijd*

In het Engels is het verschil telisch-atelisch te testen door middel van het onderscheid *in an hour/for an hour* (Helmantel 1997, Zwarts 2005b en vele anderen). *In an hour* kan alleen gebruikt worden bij telische zinnen, *for an hour* alleen bij atelische zinnen. Helmantel (1997) noemt de Nederlandse variant van deze test: *een uur (lang)*, vergelijkbaar met het Engelse *for an hour*. Een eerdere bewering, die Helmantel overneemt, is dat de tijdsmodificeerder *een uur (lang)* alleen samen kan met atelische *PPs*.³ De oordelen die ik hieronder geef zijn subtiel; om de oordelen die ik geef hard te maken is nadere studie vereist.

In het Nederlands kan *een uur (lang)* dus gebruikt worden om telische *PPs* te onderscheiden van atelische *PPs*.

- (18) a. Jan liep een uur (lang) door het bos. (*prePP*)
b. ?Jan liep een uur (lang) het bos door. (*postPP*)
c. ?Jan liep een uur (lang) door het bos heen. (*heenPP*)

- (19) a. Emma liep een uur (lang) over het strand. (*prePP*)

³ Helmantel noemt Kraak & Klooster (1968).

- b. ?Emma liep een uur (lang) het strand over. (postPP)
- c. ?Emma liep een uur (lang) over het strand heen. (heenPP)

Zoals te zien is in de voorbeelden hierboven houdt Helmantels observatie dat de modificeerder *een uur (lang)* alleen kan samengaan met prePPs, en niet met postPPs en heenPPs.

De Nederlandse tegenhanger van *in an hour* is *in een uur*, hier gaat Helmantel niet verder op in. Deze tijdsmodificeerder gaat alleen samen met telische PP's. Aangezien *een uur (lang)* en *in een uur* complementair zijn (net als de Engelse *in* versus *for an hour*), kan ook *in een uur* worden gebruikt om telische PP's te onderscheiden van atelische PP's. Mijn oordeel is dat hier het onderscheid iets lichter is.

- (20)
 - a. (?)Jan liep in een uur door het bos. (prePP)
 - b. Jan liep in een uur het bos door. (postPP)
 - c. Jan liep in een uur door het bos heen. (heenPP)

- (21)
 - a. (?)Emma liep in een uur over het strand. (prePP)
 - b. Emma liep in een uur het strand over. (postPP)
 - c. Emma liep in een uur over het strand heen. (heenPP)

Op basis van deze test zou je heenPPs samen met postPPs kunnen scharen, en kunnen stellen dat heenPPs (meestal) telisch zijn, net als postPPs, terwijl prePPs (meestal) atelisch zijn.

4.1.2. lengte

Een PP kan ook gemodificeerd worden met behulp van een lengtemodificeerder zoals *2 kilometer* (Helmantel 2002). De lengtemodificeerder heeft geen tegenhanger: er is wel een onderscheid *een uur (lang)* – *in een uur*, maar er is geen onderscheid *2 kilometer* – **in 2 kilometer*.

- (22)
 - a. Jan liep 2 kilometer door het bos. (prePP)
 - b. ?Jan liep 2 kilometer het bos door. (postPP)
 - c. ?Jan liep 2 kilometer door het bos heen. (heenPP)

- (23)
 - a. Emma liep 2 kilometer over het strand. (prePP)
 - b. ?Emma liep 2 kilometer het strand over. (postPP)
 - c. ?Emma liep 2 kilometer over het strand heen. (heenPP)

Zoals hierboven al is gezegd, modificeert *2 kilometer* de prepositie, terwijl *een uur (lang)* en *in een uur* het werkwoord modificeren. Toch zie je bij *2 kilometer* dezelfde observaties als bij *een uur (lang)*: de prePP is grammaticaal, de postPP en heenPP niet.

Op basis van beide teliciteits-tests zou je kunnen zeggen dat heenPPs zich hetzelfde gedragen als postPPs, namelijk: telisch. Alleen prePPs gedragen

zich atelisch. Maar, bij het gebruik van een ander voorzetsel zou je toch een lengtemodificeerder kunnen gebruiken bij een prePP:

- (24) a. Emma liep 2 kilometer (lang) in de tunnel. (prePP)
b. Emma liep 2 kilometer (ver) de tunnel in. (postPP)

In het voorbeeld hierboven zijn zowel de prePP als de postPP grammaticaal. Maar, zoals al tussen haakjes is aangegeven, er is nog wel degelijk een verschil tussen de prePP en de postPP. De prePP heeft een andere structuur dan de postPP. Bij de prePP modificeert *2 kilometer* het werkwoord, bij de postPP modificeert *2 kilometer* de prepositie. Dit geeft wel een opmerkelijke observatie. Zoals in (17) te zien was, werd in (17a) met behulp van de tijdsmodificeerder *een uur* het werkwoord gemodificeerd, je kon *lang* toevoegen. In (17b) werd met behulp van de plaatsmodificeerder *2 kilometer* het voorzetsel gemodificeerd, je kon *ver* toevoegen. Het voorbeeld (24a) hierboven geeft dus misschien niet zozeer een modificatie in plaats, maar in (een vorm van) tijd, ook al wordt een plaatsmodificeerder gebruikt. Ik zal hier niet verder op ingaan, aangezien ik alleen PPs met *over* en *door* beschouw.

4.2 Test: V-statisch versus V-beweging

In sectie 2.2 is ingegaan op het verschil tussen statische werkwoorden en bewegingswerkwoorden. Ook is dit verschil in sectie 3.4 al aangestipt: een postPP kan niet met een statisch werkwoord voorkomen, maar heeft een echte beweging nodig. Een heenPP kan wel met een statisch werkwoord voorkomen. Dit werd hierboven onder andere toegelicht met voorbeeld (15), dat hieronder voor de overzichtelijkheid herhaald is als (25):

- (25) a. Emma staat over het krukje gebogen. (prePP)
b. *Emma staat het krukje over gebogen. (postPP)
c. Emma staat over het krukje heen gebogen. (heenPP)

Een heenPP heeft geen echte beweging nodig, maar moet wel een pad denoteren. Het voorbeeld (25c) kan op twee manieren als pad gezien worden: de *vorm* van Emma terwijl ze over het krukje heengebogen staat, of de *vormverandering* van Emma, het pad van 'rechttop staan' naar 'gebogen staan'.

In sectie 3.4 is ook gezegd dat zowel postPPs als heenPPs goed samengaan met een bewegingswerkwoord. Dit werd hierboven onder andere toegelicht met voorbeeld (13), dat hieronder herhaald is als (26):

- (26) a. Jan loopt door het bos. (prePP)
b. Jan loopt het bos door. (postPP)
c. Jan loopt door het bos heen. (heenPP)

PrePPs en heenPPs kunnen samengaan met bewegingswerkwoorden en statische werkwoorden, postPPs kunnen alleen samengaan met bewegingswerkwoorden.

4.3 Semantisch "lege" werkwoorden

Hierboven is vaak aangenomen dat postPPs een V_{move} nodig hebben. Maar, in sectie 2 is ook al gezegd dat dit niet noodzakelijk is: een postPP kan ook voorkomen met een semantisch "leeg" werkwoord.

Hieronder is voorbeeld (6) uit sectie 2 herhaald als (27):

- (27) a. Jan is in de tuin. (prePP)
b. Jan is de tuin in. (postPP)

De postPP hierboven geeft wel een pad aan: het pad dat Jan heeft beschreven om de tuin in te komen.

De prepositie *in* uit het voorbeeld hierboven kan niet samengaan met een heenPP. Zoals al eerder gezegd kunnen de voorzetsels *over* en *door* dit wel. In de voorbeelden hieronder is er sprake van alle drie soorten PPs in combinatie met het werkwoord *zijn*.

- (28) a. Jan is door de modder gekropen. (prePP)
b. Jan is de modder door gekropen. (postPP)
c. Jan is door de modder heen gekropen. (heenPP)
- (29) a. ?De voedselbanken zijn bijna door hun voorraad. (prePP)
b. *De voedselbanken zijn bijna hun voorraad door. (postPP)
c. De voedselbanken zijn bijna door hun voorraad heen.⁴
(heenPP)
- (30) a. ?De kredietcrisis is over het hoogtepunt. (prePP)
b. *De kredietcrisis is het hoogtepunt over. (postPP)
c. De kredietcrisis is over het hoogtepunt heen.⁵ (heenPP)

Zoals je ziet in (28) kan het werkwoord *zijn* samengaan met alle drie de soorten PPs. Maar, dit is niet altijd het geval, zoals je ziet in (29) en (30). Hier zijn de postPPs ongrammaticaal, omdat de postPP geen pad beschrijven: bij niet-bewegingswerkwoorden heeft een postPP toch een vorm van beweging nodig om grammaticaal te kunnen zijn.

Ook zijn de prePPs twijfelachtig. In beide gevallen omdat het niet gaat om een stereotype betekenis, al is deze in (30) duidelijker te zien: een *hoogtepunt* is in dit geval figuurlijk, en de prePP wordt normaal voor de letterlijke, stereotype lezing gebruikt.

4.4 Test: oriëntatie

Bij het gebruik van PPs met nomina kan er sprake zijn van een bepaalde oriëntatie. De oriëntatie van een zin "subject-werkwoord-PP" is de relatieve positie van een subject ten opzichte van het nomen binnen de PP. Een zin met een postPP laat een andere oriëntatie zien dan bijvoorbeeld een zin met een prePP. Hieronder zal ik laten zien dat een prePP met *over* de oriëntatie in

⁴ aangepast naar: Telegraaf, internetpagina (zie literatuurlijst), geraadpleegd mei 2009.

⁵ aangepast naar: Elsevier, internetpagina (zie literatuurlijst), geraadpleegd mei 2009.

de lengte heeft, en dat een postPP met *over* de oriëntatie in de breedte heeft. Een zin met een prePP kan altijd geïnterpreteerd worden als een zin zonder specifieke oriëntatie. Bij het gebruik van een postPP of heenPP is dit niet het geval; door niet de standaard prePP te gebruiken, wordt automatisch een 'extra' betekenis gecreëerd. De vraag is nu of er ook een betekenisverschil is tussen postPPs en heenPPs; beide worden gebruikt in specifieke gevallen, en geven een niet-stereotype betekenis.

- (31) a. Jan liep door de kamer. (prePP)
b. Jan liep de kamer door. (postPP)
c. Jan liep door de kamer heen. (heenPP)

In (31) hierboven kan de prePP allereerst de ongespecificeerde betekenis hebben. Verder kan het gebruik van een prePP inhouden dat Jan *kriskras* door de kamer liep. Bij het gebruik van een postPP loopt Jan niet *kriskras*, maar eerder (in een rechte lijn) van het begin tot het eind van de kamer. Ook bij het gebruik van een heenPP loopt Jan niet *kriskras* door de kamer, maar van begin tot eind.

- (32) a. Emma kroop over de muur. (prePP)
b. Emma kroop de muur over. (postPP)
c. Emma kroop over de muur heen. (heenPP)

In (32) hierboven krijg je bij het gebruik van de prePP óf de ongespecificeerde betekenis, óf de oriëntatie dat Emma in de **lengte** kruipt. Bij het gebruik van een postPP krijg je juist de oriëntatie dat Emma in de **breedte** kruipt. Dit laatste is ook het geval bij het gebruik van een heenPP. Aan deze twee voorbeelden is te zien dat het gebruik van een prePP duidelijk een andere oriëntatie geeft dan een post- of heenPP. Interessant is om te bekijken hoe het zit als er maar één bepaalde oriëntatie is. Je kunt op slechts één manier door een tunnel heen, en dat is in de lengte. Aangezien we in (32) hierboven gezien hebben dat de oriëntatie van post- en heenPPs "in de breedte" is, zou je verwachten dat wanneer je door een tunnel kruipt, je dit alleen kan zeggen met een prePP.

- (33) a. Emma kroop door de tunnel. (prePP)
b. Emma kroop de tunnel door. (postPP)
c. Emma kroop door de tunnel heen. (heenPP)

Het tegendeel is echter waar: alle drie soorten PPs zijn mogelijk. De oriëntatie, zoals hierboven genoemd, speelt dus alleen een rol in gevallen waar dit kan. De postPP en heenPP zijn nog steeds mogelijk, alleen is de oriëntatie niet meer "in de breedte". De post- en heenPP krijgen in dit geval de oriëntatie mee, dat het pad dat wordt afgelegd de hele tunnel beslaat. Ook de prePP krijgt hier niet de oriëntatie "in de lengte" mee. Het pad dat wordt afgelegd hoeft niet de hele tunnel te zijn, maar kan ook een deel van de tunnel beslaan.

4.5 Test: *kijken*

Zoals hierboven al gezegd is, zijn postPPs altijd directioneel. Hoe zit het met het werkwoord *kijken*? Dit werkwoord duidt geen daadwerkelijke beweging aan, dus is op het eerste gezicht niet directioneel, maar suggereert wel een pad.

- (34) a. Jan kijkt door het gat in de muur. (prePP)
b. *Jan kijkt het gat in de muur door. (postPP)
c. Jan kijkt door het gat in de muur heen. (heenPP)
- (35) a. Emma kijkt over de schutting. (prePP)
b. *Emma kijkt de schutting over. (postPP)
c. Emma kijkt over de schutting heen. (heenPP)

Zoals je ziet is hier het onderscheid telisch-atelisch niet van toepassing. *Kijken* kan wel gebruikt worden bij een prePP en een heenPP, maar niet bij een postPP. Dit suggereert dat postPPs niet genoeg hebben aan de suggestie van een pad, maar dat zij alleen kunnen voorkomen wanneer er sprake is van een echte beweging. Aangezien bij het gebruik van het werkwoord *kijken* een heenPP gewoon gebruikt kan worden, heeft een heenPP dus geen echte beweging nodig. Ik kom hier op terug in sectie 4.8.

4.6 Test: *kale nomina*

In alle voorbeelden hierboven bestaat de NP binnen de PP uit een lidwoord en een (enkelvoudig) zelfstandig naamwoord. De vraag is nu of pre-, post- en heenPPs ook kunnen voorkomen als het lidwoord wordt weggehaald.

4.6.1 *Kale meervouden*

In onderstaande voorbeelden is er binnen de PP sprake van een *meervoud* zonder lidwoord: kale meervouden.

- (36) a. Jan liep door bossen. (prePP)
b. ?Jan liep bossen door. (postPP)
c. Jan liep door bossen heen. (heenPP)
- (37) a. Emma liep over bruggen. (prePP)
b. ?Emma liep bruggen over. (postPP)
c. Emma liep over bruggen heen. (heenPP)

Je ziet dat prePPs en heenPPs het prima doen zonder lidwoord binnen de PP, maar dat postPPs op zijn minst minder grammaticaal zijn.

4.6.2 *Kale enkelvoud*

Hieronder is er binnen de PP sprake van een *enkelvoud* zonder lidwoord: kale enkelvoud.

- (38) a. Jan liep over straat. (prePP)
b. *Jan liep straat over. (postPP)

- c. *Jan liep over straat heen. (heenPP)

Dit voorbeeld laat zien dat hier niet alleen de postPP ongrammaticaal is, maar ook de heenPP. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat er maar een beperkte set *over/door* + kale enkelvoud is, die altijd een stereotype betekenis hebben (*over land, over zee, over straat, door zee, door mist*). Het is mogelijk dat kale enkelvoud beter samengaan met andere preposities, maar daar ga ik verder niet op in. Voor *over* en *door* kan ik zeggen dat het er op lijkt dat kale enkelvoud een stereotype betekenis hebben, en, zoals in sectie 2.1 al is gezegd, daarom alleen samengaan met prePPs.

4.7 Test: verticale beweging

PostPPs zijn altijd directioneel. Zoals *kijken* hierboven al liet zien, is het voor postPPs niet genoeg wanneer er een pad gesuggereerd wordt, maar moet er sprake zijn van een echte beweging. Maar, alle bewegingen die hierboven zijn besproken, bevonden zich in het horizontale vlak. De vraag is nu hoe PP's zich gedragen in het verticale vlak.

- (39) a. De tranen rolden over haar wangen. (prePP,verticaal)
b. *De tranen rolden haar wangen over. (postPP,verticaal)
c. *De tranen rolden over haar wangen heen. (heenPP,verticaal)

Als er een verticale beweging plaatsvindt, is het alleen de prePP die echt volledig grammaticaal is, zoals te zien is in (39) hierboven. Het verschil horizontaal-verticaal wordt nog duidelijker als je deze twee onder elkaar zet:

- (40) a. De knikker rolde over de tafel. (prePP,horizontaal)
b. De knikker rolde de tafel over. (postPP,horizontaal)
c. De knikker rolde over de tafel heen. (heenPP,horizontaal)
- (41) a. De knikker rolde over de muur. (prePP, verticaal)
b. *De knikker rolde de muur over. (postPP, verticaal)
c. *De knikker rolde over de muur heen. (heenPP, verticaal)

Hier zie je weer naar voren komen dat een verticale beweging alleen met een prePP grammaticaal is. Merk op dat *over* een voorzetsel is dat niet standaard gebruikt wordt bij verticale bewegingen. In de meeste contexten waarin een verticale beweging plaatsvindt, wordt het voorzetsel *langs* gebruikt, niet *over* (of *door*). De zin *De knikker rolde langs de muur (naar beneden)* klinkt beter dan *De knikker rolde over de muur (naar beneden)*.

4.8 Test: causatieve betekenis

Er zijn werkwoorden die een oorzaak-gevolgrelatie aanduiden. In de voorbeelden hieronder is dan ook sprake van een *causatieve betekenis*. De causatieve werkwoorden duiden geen echte beweging aan. De verwachting is dan ook dat in de voorbeelden hieronder de postPP ongrammaticaal is.

4.8.1 Ruimtelijke causatieve betekenis

In de voorbeelden hieronder duiden *raken* en *openen* zelf niet de beweging aan, maar suggereren deze wel. Omdat er geen sprake is van een echte beweging, is de postPP ongrammaticaal. Zoals in sectie 4.5 al gezegd is bij het werkwoord *kijken*, had de heenPP genoeg aan de suggestie van een pad. Toch is ook hier de heenPP ongrammaticaal:

- (42) a. Jan werd door een steen geraakt. (prePP)
b. *Jan werd een steen door geraakt. (postPP)
c. *Jan werd door een steen heen geraakt. (heenPP)

Er is in het voorbeeld hierboven wel sprake van een pad, maar, het subject van de zin is niet degene die dit pad 'bewandelt'. Het pad dat beschreven wordt is namelijk dat van het nomen van de PP. In (42) hierboven is het de steen die een pad bewandelt, niet Jan. Dit suggereert dat een heenPP een pad moet denoteren, en dan wel het pad van het **subject** van de zin. In het voorbeeld hieronder is dit echter niet het geval:

- (43) a. De deur opende door de wind. (prePP)
b. *De deur opende de wind door. (postPP)
c. *De deur opende door de wind heen. (heenPP)

In het voorbeeld (43) hierboven is het wel het subject van de zin die een pad beschrijft: de deur. Ook al beschrijft de zin het pad van het subject van de zin, toch is de heenPP ongrammaticaal. Een heenPP kan dus ook worden uitgesloten als deze wel het pad van het subject van de zin denoteert.

4.8.2 Niet-ruimtelijke causatieve betekenis

Ook een niet-ruimtelijk voorbeeld kan voorkomen, zoals hieronder:

- (44) a. Hij sprak over het milieu. (prePP)
b. *Hij sprak het milieu over. (postPP)
c. *Hij sprak over het milieu heen. (heenPP)

Het werkwoord *spreken* duidt geen daadwerkelijke beweging aan, dus is de postPP ongrammaticaal. Ook geeft *spreken* geen suggestie van een beweging weer; *spreken* denoteert geen pad, dus ook de heenPP is ongrammaticaal.

4.9 Test: Perfectief aspect/onaccusatieve werkwoorden

Het Nederlands kent, net als veel andere talen, werkwoorden die gemarkeerd zijn met perfectief aspect. Een perfectief werkwoord geeft altijd een afgesloten handeling weer. Nederlandse perfectieve werkwoorden zijn bijvoorbeeld *arriveren* en *eindigen*. Helmantel (1997) zegt dat perfectief gemarkeerde werkwoorden altijd een prePP nemen, nooit een postPP. Ze laat dit zien in (45) hieronder:

- (45) a. Jan arriveerde op de berg. (prePP)
b. *Jan arriveerde de berg op. (postPP)

De werkwoorden die Helmantel *perfectief* noemt, behoren tot de set van Nederlandse onaccusatieve werkwoorden. Onaccusatieve werkwoorden zijn een speciale soort intransitieve werkwoorden, die niet passief kunnen voorkomen.

- (46) a. Jan stierf door een hartaanval. (prePP)
b. *Jan stierf een hartaanval door. (postPP)
c. *Jan stierf door een hartaanval heen. (heenPP)

Ook het werkwoord *sterven* behoort tot de set Nederlandse onaccusatieve werkwoorden. *Sterven* duidt geen echte beweging aan, maar wel een overgang. Dit suggereert dat er sprake is van een pad. In het geval van *kijken* in sectie 4.5 had de heenPP genoeg aan de suggestie van een pad, toch is de heenPP hierboven ongrammaticaal.

Om ook naar Helmantels voorbeeld te kijken, pas ik haar voorbeeld (45) aan naar een voorbeeld met *over* en *door*.

- (47) a. Jan arriveerde door de weilanden. (prePP)
b. *Jan arriveerde de weilanden door. (postPP)
c. *Jan arriveerde door de weilanden heen. (heenPP)
- (48) a. Emma arriveerde over het water. (prePP)
b. *Emma arriveerde het water over. (postPP)
c. *Emma arriveerde over het water heen. (heenPP)

In de voorbeelden hierboven is alleen de prePP grammaticaal. Onaccusatieve werkwoorden scheiden prePPs aan de ene kant van post- en heenPPs aan de andere kant. Onaccusatieve werkwoorden kunnen dus alleen samengaan met prePPs.

Helmantel duidt het werkwoord *arriveren* niet aan als een onaccusatief werkwoord, maar als een werkwoord met perfectief aspect. Dit suggereert dat het gaat om een afgesloten handeling – een telische zin dus. Dit zou er voor zorgen dat *arriveren* wel met de telische postPP en heenPP zou kunnen gaan, maar niet met de atelische prePP. Het tegendeel is echter waar: bij Helmantels perfectief aspect zijn juist de telische PPs ongrammaticaal, en de atelische PPs grammaticaal.

4.10 Test: *imperfectief aspect*

Helmantel (1997) noemt de test "*aan het V zijn*" van Kraak & Klooster (1968). Dit is een simpele weergave van imperfectief aspect; *aan het V zijn* geeft een handeling weer die nog bezig is. Een postPP kan wel samengaan met imperfectief aspect, een prePP niet, zoals zij laten zien in (49) hieronder.

- (49) a. *Jan is aan het in de boom klimmen. (prePP)
b. Jan is de boom aan het inklimmen. (postPP)

Helmantel zegt al dat deze vergelijking scheef is – beter is (49a) te vergelijken met een zin als **Jan is aan het de boom in klimmen*. Beter is het om een vergelijking te maken zoals in (50):

- (50) a. Jan is in de boom aan het klimmen. (prePP)
- b. Jan is de boom in aan het klimmen. (postPP)

Dit zou betekenen dat er, wanneer er sprake is van imperfectief aspect, geen onderscheid gemaakt kan worden tussen pre-, post- en heenPPs. Dit is ook het geval wanneer *over* of *door* gebruikt wordt (aan de linkerkant van *aan het*):

- (51) a. Jan is door het bos aan het lopen. (prePP)
- b. Jan is het bos door aan het lopen. (postPP)
- c. Jan is door het bos heen aan het lopen. (heenPP)

- (52) a. Emma is over de muur aan het kruipen. (prePP)
- b. Emma is de muur over aan het kruipen. (postPP)
- c. Emma is over de muur heen aan het kruipen. (heenPP)

Bij imperfectief aspect is dus ook bij het gebruik van *over* of *door* geen duidelijk onderscheid te maken tussen pre-, post- en heenPPs.

4.11 Test: *helemaal*

Er kan een subtiel verschil gevonden worden in PPs door *helemaal* toe te voegen. Hierdoor krijg je allereerst het volgende onderscheid:

- (53) a. Jan liep helemaal door het bos. (prePP)
- b. ?Jan liep helemaal het bos door. (postPP)
- c. Jan liep helemaal door het bos heen. (heenPP)

- (54) a. Emma liep helemaal over de brug. (prePP)
- b. ?Emma liep helemaal de brug over. (postPP)
- c. Emma liep helemaal over de brug heen. (heenPP)

Maar, er zit hier een addertje onder het gras. Het lijkt op het eerste gezicht zo dat hier de scheiding tussen postPPs aan de ene kant en prePPs en heenPPs aan de andere kant gemaakt wordt. De postPP is in de voorbeelden hierboven minder wenselijk, maar misschien komt dit door de woordvolgorde. Binnen de postPP kan *helemaal* echter ook op een andere plaats in de zin voorkomen:

- (53) d. Jan liep het bos helemaal door. (postPP)

- (54) d. Emma liep de brug helemaal over. (postPP)

In deze twee gevallen is er nog steeds sprake van een postPP, gemodificeerd door helemaal, maar hier zijn de postPPs wel helemaal grammaticaal. Het onderscheid dat *helemaal* lijkt te maken is dus niet altijd duidelijk.

Uit al deze bovenstaande testjes is geen eenduidige conclusie te trekken. In sommige situaties gedragen heenPPs zich als prePPs, in andere situaties gedragen heenPPs zich als postPPs. In sommige gevallen, zoals bij de kale enkelvouden, was het niet helemaal duidelijk of dit onderscheid nu toe te schrijven was aan het gebruik van de verschillende soorten PP's, of door (in dit geval) stereotype gebruik. Ook al is er nog geen echte duidelijkheid over de analyse van heenPPs, wel is er duidelijkheid over welke eigenschappen van heenPPs gedeeld worden met prePPs, en welke eigenschappen van heenPPs gedeeld worden met postPPs. Dit heb ik uiteengezet in tabel 2. Voor de overzichtelijkheid heb ik de volgorde prePP-heenPP-postPP gekozen, zodat duidelijk is dat heenPPs bijna altijd het kenmerk delen met ofwel de prePP, ofwel de postPP.

sectie	eigenschap/test	prePP	heenPP	postPP
4.1	telisch	- telisch	+ telisch	+ telisch
4.2	bewegings	- beweging	- beweging	+ beweging
4.2	statische werkwoorden	√	√	*
4.3	<i>zijn</i>	?	√	*
4.4	oriëntatie	lengte	breedte	breedte
4.5	kijken	√	√	*
4.6	kale meervouden	√	√	?
4.6	kale enkelvouden	√	*	*
4.7	verticale beweging	√	*	*
4.8	causatieve betekenis	√	*	*
4.9	onaccusatieve werkwoorden	√	*	*

Tabel 2: overzicht van eigenschappen van pre-, heen- en postPPs.

In de volgende sectie ga ik verder in op de distributie van heenPPs: ik bespreek voorbeelden waar alleen heenPPs mogelijk zijn.

5. Alleen heen

5.1 Alleen heenPP

Het zou natuurlijk mooi zijn als na alle testjes uit sectie 4 duidelijkheid was verkregen over prePPs, postPPs, en hoe heenPPs hier tussen passen. Er zijn echter een aantal uitzonderingsgevallen, waar de heenPP de enige PP is die mogelijk is. Voor deze gevallen zijn dus twee verklaringen nodig: allereerst eentje die de prePP elimineert. Dit kan bijvoorbeeld in het geval waar je een niet-bewegingswerkwoord toch een quasi-beweging wilt geven. Alleen een prePP is hiervoor niet genoeg, je wilt extra nadruk, dus zult een post- of heenPP moeten gebruiken. Maar, de postPP wordt al uitgesloten wanneer er sprake is van een niet-bewegingswerkwoord. Wat overblijft is alleen de heenPP. Dit wordt onder andere duidelijk in de voorbeelden hieronder.

- (55) a. *Jan sliep door de wekker. (prePP)
b. *Jan sliep de wekker door. (postPP)
c. Jan sliep door de wekker heen. (heenPP)
- (56) a. *Emma las over de fout. (prePP)
b. *Emma las de fout over. (postPP)
c. Emma las over de fout heen. (heenPP)

Je ziet dat alleen de heenPP grammaticaal is. *Slapen* en *lezen* zijn in dit geval anders dan bijvoorbeeld *kijken*. Dat werkwoord heeft al een pad ingebed in het werkwoord, iets dat bij *slapen* en *lezen* niet het geval is. *Kijken* suggereert een pad, namelijk, het pad waarlangs gekeken wordt. Een dergelijk pad is bij *slapen* en *lezen* niet aanwezig.

Ook gedragen deze twee werkwoorden zich niet hetzelfde als de werkwoorden genoemd onder 4.8.1: *Ruimtelijke causatieve betekenis* (*raken, openen*). Daar was het alleen de prePP die grammaticaal was, de postPP en heenPP waren beiden ongrammaticaal. Bij *slapen* is alleen de heenPP grammaticaal. Een reden hiervoor kan zijn dat *slapen* toch minder een pad suggereert dan bijvoorbeeld *raken*. *Kijken* heeft heel sterk een pad in het werkwoord ingebed, *raken* heeft dit al minder, *slapen* heeft dit misschien helemaal niet. In sectie 4 is meerdere malen aangestipt dat een heenPP een pad moet denoteren. Nu lijkt het er op dat in de twee voorbeelden hierboven geen pad aanwezig is. Maar, in deze twee gevallen wordt de heenPP juist gebruikt om een quasi-pad te creëren. De prePP alleen is niet genoeg om een pad te creëren: het gaat hier niet om de stereotype betekenis van *slapen* en *lezen*. Wanneer het wel om de stereotype betekenis gaat, is alleen de prePP grammaticaal.

- (57) a. Emma las over de oorlog. (prePP)
b. *Emma las de oorlog over. (postPP)
c. *Emma las over de oorlog heen. (heenPP)

Voor een niet-stereotype betekenis bij *slapen* en *lezen* kan een postPP niet gebruikt worden, omdat *slapen* en *lezen* geen echte beweging weergeven. Het enige wat overblijft om een grammaticale zin te maken, is de heenPP.

5.2 Geen heenPP

In de voorbeelden in de testjes in sectie 4 was er nooit sprake van een PP met *over* of *door* waar de prePP en postPP wel grammaticaal zijn, maar de heenPP niet grammaticaal is. HeenPPs kunnen dus wel voorkomen als er geen prePP of postPP gebruikt kan worden, maar het is niet het geval dat een pre- en postPP grammaticaal zijn, waar een heenPP dit niet is.

Tot nu toe heb ik drie situaties beschreven:

- prePPs en heenPPs gedragen zich anders dan postPPs
= pre-gerelateerde eigenschappen: postPPs uitgesloten
- postPPs en heenPPs gedragen zich anders dan prePPs
= post-gerelateerde eigenschappen: prePPs uitgesloten
- heenPPs gedragen zich anders dan prePPs en postPPs
= geen stereotype betekenis: prePP uitgesloten
= geen echte beweging: postPP uitgesloten

Ik heb geen situatie kunnen vinden waarbij het volgende geldt:

- prePPs en postPPs gedragen zich anders dan heenPPs
= *heen-gerelateerde eigenschappen: heenPP uitgesloten

Dit zou kunnen betekenen dat er geen specifieke heen-gerelateerde eigenschappen zijn, en dat heenPPs dus altijd eigenschappen delen met prePPs of postPPs. Slechts in specifieke gevallen kan het zo zijn dat, ondanks de gedeelde eigenschappen, zowel de prePP als de postPP wordt uitgesloten.

5.3 Figuurlijke lezing

Sommige zinnen hebben een figuurlijke lezing in plaats van een letterlijke lezing. In deze constructies kunnen PPs zich anders gedragen.

In (58) hieronder is er sprake van een figuurlijke lezing. Hier is alleen de heenPP mogelijk. De postPP wordt hier uitgesloten omdat *zien* geen beweging aanduidt (ook al beschrijft *zien* wel een pad).

- (58)
- a. *Emma zag door de leugens. (prePP)
 - b. *Emma zag de leugens door. (postPP)
 - c. Emma zag door de leugens heen. (heenPP)

Dit voorbeeld is te vergelijken met de voorbeelden uit sectie 4.4, zinnen met het werkwoord *kijken*. In (58) hierboven is het werkwoord *kijken* uit sectie 4.4 immers vervangen door het werkwoord *zien*. Ook *zien* geeft een suggestie van beweging. Voor een postPP is echter de suggestie van beweging niet genoeg, een postPP heeft een echte beweging nodig.

Voor het uitsluiten van de prePP is een andere verklaring nodig. Een mogelijke verklaring is dat, om een figuurlijke lezing te verkrijgen, er meer nodig is dan een 'gewone' pre-PP. Een andere mogelijke verklaring is dat het werkwoord *zien* toch minder een pad beschrijft dan het werkwoord *kijken*. Om toch een quasi-pad te creëren is er meer nodig dan alleen een prePP; er is extra structuur nodig. Aangezien een postPP al wordt uitgesloten, is de enige mogelijkheid die overblijft een heenPP.

5.4 Reflexieven met PPs

Bij het gebruik van reflexieven is een heenPP soms de enige mogelijke PP. Dit is niet alleen toe te schrijven aan het gebruik van het soort PP, maar (misschien wel vooral) aan het gebruik van reflexieven. Ik zal reflexieven in combinatie met PPs niet verder behandelen, maar noem toch enkele voorbeelden ter illustratie.

- (59) a. *Emma zette zich snel over haar verdriet. (prePP)
 b. *Emma zette zich snel haar verdriet over. (postPP)
 c. Emma zette zich snel over haar verdriet heen. (heenPP)
- (60) a. *Jan kreeg heel wat kritiek over zich. (prePP)
 b. *Jan kreeg heel wat kritiek zich over. (postPP)
 c. Jan kreeg heel wat kritiek over zich heen. (heenPP)

In de secties hierboven gedroeg de heenPP zich anders dan de prePP en postPP. In sectie 5.1 en 5.3 was het alleen de heenPP die grammaticaal was. In tabel 3 hieronder geef ik voor de prePP en de postPP aan waarom zij in deze situaties niet mogelijk zijn.

sectie	eigenschap/test	prePP	postPP
5.1	alleen heenPP	geen stereotype, quasi-pad nodig	geen beweging
5.3	figuurlijke lezing	geen stereotype, quasi-pad nodig	geen beweging

Tabel 3: redenen waarom prePPs en postPPs uitgesloten zijn

In sectie 5.2 gaf ik aan dat er geen geval bestond waar de prePP en postPP wel grammaticaal waren, maar de heenPP niet. Dit zou kunnen betekenen dat er geen specifieke heen-gerelateerde eigenschappen zijn, en dat een heenPP altijd gerelateerd is aan ofwel de prePP, ofwel de postPP. Ook al zou de heenPP dan de eigenschappen delen, de andere PP kan nog steeds uitgesloten worden volgens de criteria die ik geef in tabel 3.

In sectie 6 hieronder combineer ik mijn vindingen uit sectie 4 en 5, en vorm ik een gehele conclusie.

6. Conclusie

In sectie 2 is uitgelegd dat er al veel is geschreven over de verschillen tussen prePPs en postPPs. Een ongemarkeerde PP is een prePP, deze is het meest frequent en komt meestal zonder specifieke 'extra' betekenis. PostPPs kunnen alleen voorkomen wanneer er sprake is van een echte beweging. Mijn doel was uit te zoeken wat er gebeurt als je het woordje *heen* toevoegt aan een prePP.

Er zijn situaties waar *heen*PPs zich hetzelfde gedragen als prePPs, en er zijn situaties waar *heen*PPs zich hetzelfde gedragen als postPPs. Mijn hypothese was dan ook: *heen*PPs delen kenmerken met zowel prePPs als postPPs. Ik heb in sectie 4 geprobeerd op zo veel mogelijk vlakken een onderscheid te creëren tussen de drie soorten PPs, om zo te zien in welke situaties *heen*PPs zich als prePPs gedragen, en in welke situaties *heen*PPs zich als postPPs gedragen. In bijna alle vlakken die ik heb bekeken, gedroeg een *heen*PP zich ofwel als een prePP, ofwel als een postPP. Tot zo ver leek mijn hypothese te kloppen.

Maar, in sectie 5 bekeek ik situaties waarin alleen de *heen*PP grammaticaal was, en de pre- en postPP niet. Dit soort situaties betekenen dat *heen*PPs zich niet altijd hetzelfde gedragen als óf prePPs, óf postPPs. Dit zou kunnen wijzen op situaties die noch pre-gerelateerd, noch post-gerelateerd zijn, maar dit betekent niet noodzakelijk dat er *heen*-gerelateerde eigenschappen bestaan. Om hier meer uitsluitel over te geven is verder onderzoek nodig. Situaties waar alleen de *heen*PP grammaticaal is kenmerken zich op twee manieren: allereerst komen ze allen voor met een werkwoord dat geen beweging aanduidt. Aangezien postPPs een echte beweging nodig hebben, zijn deze al uitgesloten. Verder wordt de prePP gebruikt voor de standaard, stereotype betekenis. Wanneer er sprake is van een extra nadruk of betekenis, of wanneer er een quasi-pad gecreëerd moet worden, is de prePP niet genoeg en moet de *heen*PP gebruikt worden.

7. Discussie

Er zijn nog een aantal delen waar mijn onderzoek geen duidelijke resultaten over heeft gegeven. Zo heb ik geen uitspraken gedaan over *heen* in combinatie met reflexieven. Ook imperfectief aspect gaf geen duidelijk onderscheid. Verder is het niet helemaal duidelijk of er *heen*-gerelateerde eigenschappen zijn, of dat een *heen*PP altijd zijn eigenschappen deelt met een *pre*PP of *post*PP.

Misschien is er meer duidelijkheid over *heen* te vinden als er ook naar aspect gekeken wordt: aspect zou een soort temporeel pad aan kunnen duiden, wat er voor zou kunnen zorgen dat PPs zich anders gedragen. Hierbij moet ook gekeken worden naar locativiteit en directionaliiteit; het is belangrijk om niet 'zomaar' *pre*PPs, *post*PPs en *heen*PPs te vergelijken, maar duidelijk te selecteren op locativiteit en directionaliiteit, aangezien dit in ieder geval de aspectuele eigenschappen kan beïnvloeden. In sectie 2 gaf ik al aan dat *post*PPs altijd directioneel zijn, en dat *pre*PPs zowel locatief als directioneel kunnen zijn. Dit moet nog worden uitgebreid naar *heen*PPs.

Verder is het interessant te kijken hoe *heen* zich gedraagt bij het gebruik van andere adposities, zoals *om* of *langs*, en of er naast *heen* meer postposities zijn, die zich aan verschillende preposities kunnen hechten om zo een soort circumpositie te vormen.

Dit en andere onopgeloste kwesties rond *heen*PPs laat ik voor verder onderzoek.

Bibliografie

- Beliën, Maaïke (2008). *Constructions, constraints, and construal*. proefschrift, LOT Utrecht.
- Dikken, Marcel den (2006). *On the functional structure of locative and directional PPs*. Manuscript, CUNY Graduate Center.
- Elsevier, website "<http://www.elsevier.nl/web/10190480/Dossiers/De-economische-crisis/Wat-deskundigen-denken/Kredietcrisis-is-over-hoogtepunt-heen.htm>". Geraadpleegd mei 2009
- Helmantel, Marjon (1997). *Aspect and adpositions: The point of view of Dutch and German*. Manuscript, Leiden University.
- Helmantel, Marjon (2002). *Interactions in the Dutch adpositional domain*. Proefschrift, LOT Utrecht.
- Telegraaf, website "http://www.telegraaf.nl/binnenland/3334439/___Voedselbanken_door_voorraad_heen___html". Geraadpleegd mei 2009
- Verkuyl, Henk en Zwarts, Joost (1992). Time and space in conceptual and logical semantics: the notion of Path, *Linguistics* 30 483-511.
- Zwarts, Joost (2005a). *Paradigmatic preposition patterns*. Manuscript, Radboud University Nijmegen & Utrecht University.
- Zwarts, Joost (2005b). *Prepositional aspect and the algebra of paths*. *Linguistics and Philosophy* 28: 739-779.
- Zwarts, Joost (2006a). *Aspects of a Typology of Direction*. Manuscript, Radboud University Nijmegen & Utrecht University.
- Zwarts, Joost (2006b). *Priorities in the Production of Prepositions*. Manuscript, Radboud University Nijmegen.